

ZUXRA UMAROVA

BOSHLANG'ICH SINF
O'QUVCHILARINI
IXTISOSLASHTIRILGAN
TA'LIM MUASSASALARIGA
TAYYORLASHNING ZAMONAVIY
METODIKASI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

ZUXRA UMAROVA

**BOSHLANG'ICH SINIF
O'QUVCHILARINI
IXTISOSLASHTIRILGAN
TA'LIM MUASSASALARIGA
TAYYORLASHNING ZAMONAVIY
METODIKASI**

MONOGRAFIYA

«Osiyo tur»
Toshkent – 2024

UO'K 373.3;37.041

KBK 74.26

U-42

**“Umuman, ixtisoslashgan maktablar
ta’lim, ilm va amaliyotni o’ziga qamrab
olgan yagona klaster doirasida faoliyat
yuritishi kerak”**

Shavkat Mirziyoyev

O‘zbekiston Respublikasi prezidenti

Umarova Z.A. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalariga tayyorlashning zamonaviy metodikasi. Monografiya. – Toshkent, 2024

Monografiyada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalariga tayyorlashning zamonaviy metodikasi masalalari yoritilgan. Unda mazkur masalaning nazariy-metodik ahamiyati ko‘rsatib o‘tilgan va tadqiqotni tayyorlashda “O‘zbekiston-2030” strategiyasida qo‘yilgan sifatli ta’limga erishish vazifalari ijrosini ta’minlashga asosiy e’tibor qaratildi.

Monografiya bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari, magistrantlar, amaliy faoliyatdagi boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari va muammo bilan qiziquvchi keng jamoatchilikka mo‘ljallangan.

Mas’ul muharrir:

Mardonov Shukrullo Qo‘ldoshevich – pedagogika fanlari doktori, professor

UO'K 373.3;37.041

KBK 74.26

Taqrizchilar:

Onaxon Jabborova – pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Dildora Pulatova – pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

ISBN 978-9910-751-10-3

MUNDARIJA

KIRISH	4
I BOB. BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINI IXTISOSLASHTIRILGAN TA’LIM MUASSASALARIGA TAYYORLASHNING NAZARIY ASOSLARI.....	7
1.1. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalariga tayyorlash zaruriyati.....	7
1.2. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalariga tayyorlashning pedagogik omillari	16
1.3. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalariga tayyorlashga doir yondashuvlar	23
II BOB. BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINI IXTISOSLASHTIRILGAN TA’LIM MUASSASALARIGA TAYYORLASH METODOLOGIYASI.....	32
2.1. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini o‘quv fanlarini o‘qitish jarayonida ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalariga tayyorlash metodikasi.....	32
2.2. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini tarbiya jarayonida ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalariga tayyorlash metodikasi...45	
2.3. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalariga tayyorlashning amaliyot metodikasi	52
III BOB. BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINI IXTISOSLASHTIRILGAN TA’LIM MUASSASALARIGA TAYYORLASHNING ZAMONAVIY TEKNOLOGIYALARI	61
3.1. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ixtisoslashgan ta’lim muassasalariga zamonaviy individual texnologiya asosida tayyorlash.....	61
3.2. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ixtisoslashgan ta’lim muassasalariga zamonaviy raqamli texnologiya asosida tayyorlash.....	65
3.3. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ixtisoslashgan ta’lim muassasalariga xorijiy mamlakatlarning zamonaviy texnologiyasi asosida tayyorlash.....	70
Xulosa va tavsiyalar	78
Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati	80
Ilova	82

KIRISH

“O‘zbekiston-2030” strategiyasida 2026 yil yakuniga qadar mamlakatimizda boshlang‘ich ta‘limning ta‘limning sifat ko‘rsatkichlariga erishish vazifalari qo‘yilgan. Bu vazifalarda quyidagi ikki asosiy masalaga e‘tibor berish va uning ijrosini ta‘minlash belgilangan:

birinchidan, aholi talablariga mos boshlang‘ich ta‘limni tashkil qilish;

ikkinchidan, xalqaro standartlarga to‘liq javob beradigan boshlang‘ich ta‘limni amalga oshirish.

Mazkur vazifalar ijrosi jarayonida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ta‘limning keyingi bosqich va turlariga tayyorlash muhim o‘rin tutadi. Shu jihatdan boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini *ixtisoslashtirilgan ta‘lim muassasalariga* tayyorlashning zamonaviy metodikasi masalalarini tadqiq etish dolzarb bo‘lib turibdi.

Bugungi kunda mamlakatimizda 182 ta ixtisoslashtirilgan maktab va maktab-internatlar faoliyat yuritmoqda.¹ Bundan tashqari, 2023 yilda yana 3 ta ixtisoslashtirilgan maktablar va 5 ta ixtisoslashtirilgan maktab-internatlar tashkil etildi. Shu tariqa bugungi kunda mamlakatimizda ixtisoslashtirilgan ta‘lim muassasalari O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta‘limi vazirligi huzuridagi Prezident ta‘lim muassasalari agentligi tomonidan boshqarilmoqda. Shuningdek, muayyan fanlar chuqurlashtirib o‘qitiladigan ixtisoslashgan sinflar ham faoliyat yuritmoqda. Bundan maqsad “iqtidorli yoshlarni aniqlash, tanlash, o‘qitish va tarbiyalash”dan iborat. Mazkur Farmonda ta‘kidlanganidek, 2022-2023 o‘quv yilidan boshlab ushbu ixtisoslashtirilgan maktablarga *aniq fanlar* yo‘nalishiga qabul 5-sinfdan boshlab, *gumanitar fanlar* yo‘nalishiga ham qabul 5-sinfdan boshlab va *tabiiy fanlar* yo‘nalishiga qabul 7-sinfdan boshlab amalga oshirilmoqda. Shuningdek, nogironligi mavjud bo‘lgan bolalar uchun ham maxsus maktab-internatlar faoliyat yuritmoqda va ular O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi tomonidan boshqariladi. Bularning barchasi ixtisoslashtirilgan maktablarning

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 12 apreldagi “Prezident ta‘lim muassasalari agentligi tizimidagi ixtisoslashtirilgan maktablar tarmog‘ini kengaytirish to‘g‘risida”gi Farmoni. “Yangi” gazetasi 2022 yil 16 aprel soni

zamonaviy talablar asosida faoliyat yuritishini ko‘rsatadi.

Mamlakatimizda o‘quvchilarni ixtisoslashtirilgan ta‘lim bilan qamrab olish o‘ziga xos *tarixga* ega. 1934 yili Maorif vazirligi imkoniyati cheklangan va iste‘dodli yoshlarni maxsus o‘qitish bo‘yicha buyruq qabul qiladi hamda Toshkent shahrida umumiy o‘rta ta‘lim shaklidagi maxsus maktab faoliyatini yo‘lga qo‘yadi. Mazkur maktab bugungi kunda R.Glier nomidagi ixtisoslashtirilgan musiqa internat-maktabi sifatida faoliyat yuritib kelmoqda.

Ixtisoslashtirilgan ta‘lim muassasasining yo‘lga qo‘yilishi mamlakatimiz Pedagogika fani va ta‘lim tarixida o‘ziga xos yangilik sifatida qabul qilinadi. Buning natijasida quyidagi tashkiliy ishlar amalga oshirilganligini eslatib o‘tish lozim:

1) ixtisoslashtirilgan ta‘lim muassasalari ta‘lim va tarbiya jarayoniga mamlakatning eng tajribali o‘qituvchilarini jalb qilish;

2) mazkur ta‘lim muassasalari uchun ixchamlashtirilgan va maqbullashtirilgan o‘quv dasturlari hamda o‘quv adabiyotlarini yaratish;

3) Rossiya tajribasi asosida ixtisoslashtirilgan ta‘lim muassasalarida qo‘shimcha ta‘lim va maxsus tadbirlarini yo‘lga qo‘yish;

4) mamlakat oliy o‘quv yurtida ixtisoslashtirilgan ta‘lim muassasalari uchun professional o‘qituvchilar tayyorlashni tashkil qilish.

Buning natijasida mamlakatimizda ixtisoslashtirilgan ta‘limning pedagogik, psixologik va ijtimoiy asoslariga asos solindi.

Mamlakatimizda ixtisoslashtirilgan ta‘lim muassasalariga asos solinishi bu borada *nazariy-metodik masalalarni* ham ishlab chiqishni taqozo etdi. Shu sababli mazkur masalalarda 1935 yildan boshlab quyidagi yo‘nalishlar bo‘yicha ilmiy-metodik tadqiqotlar yaratish amaliyotiga amal qilib kelinmoqda:

1) ixtisoslashtirilgan ta‘lim muassasalarining nazariy asoslarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish;

2) ixtisoslashtirilgan ta‘lim muassasalarining didaktik omillarini ishlab chiqish va ular asosida o‘quv-tarbiya jarayonini amalga oshirish;

3) ixtisoslashtirilgan ta‘lim muassasalarining o‘quv-tarbiya va faoliyat metodikalarini shakllantirish va ularni takomillashtirib borish;

4) ixtisoslashtirilgan ta‘lim muassasalarining ta‘lim va tarbiya yo‘nalishlari bo‘yicha professional pedagog kadrlar tayyorlash

hamda ularning malakalarini oshirib borish.

Buning natijasida mamlakatimizda ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarining milliy va xalqaro talablarga mos bo'lgan ilmiy – metodik asoslariga ega bo'lindi.

Shu tariqa mamlakatimizda ta'limning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lgan ixtisoslashgan ta'limni amalga oshiruvchi ta'lim muassasalari faoliyatda bo'lib kelmoqda. Mazkur masalalar bugungi kunda mamlakatimizda boshlang'ich sinf o'quvchilarini ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalariga tayyorlashning zamonaviy metodikasi muammolarini monografik tarzda tadqiq etishni taqozo etdi.

Shu jihatdan ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari uchun boshlang'ich sinf o'quvchilarini tayyorlashning zamonaviy metodikasi muammolarini tadqiq etish dolzarb bo'lib turibdi. Mazkur monografiyada ushbu muammoning quyidagi masalalari tadqiq etildi:

birinchidan, boshlang'ich sinf o'quvchilarini ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalariga tayyorlashning nazariy asoslari;

ikkinchidan, boshlang'ich sinf o'quvchilarini ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalariga tayyorlashning metodologiyasi;

uchinchidan, boshlang'ich sinf o'quvchilarini ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalariga tayyorlashning zamonaviy texnologiyalari;

to'rtinchidan, boshlang'ich sinf o'quvchilarini ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalariga tayyorlashning nazariy va amaliy ahamiyati;

beshinchidan, tadqiqot natijasida ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari faoliyatini takomillashtirishga yo'naltirilgan ilmiy-metodik tavsiyalarni ishlab chiqish.

Mazkur vazifalar tahlili jarayonida asosiy e'tibor boshlang'ich sinf o'quvchilarini ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalariga tayyorlashning zamonaviy metodikasi muammolarini tadqiq etish va uning aniq metodikasini ishlab chiqishga qaratildi.

Monografiyaga doir fikr-mulohazalaringizni kutib qolamiz.

I BOB. BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI IXTISOSLASHTIRILGAN TA'LIM MUASSASALARIGA TAYYORLASHNING NAZARIY ASOSLARI

1.1. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalariga tayyorlash zaruriyati

“O‘zbekiston -2030” strategiyasida belgilangan boshlang'ich ta'limda sifat ko'rsatkichlariga erishish vazifasini amalga oshirishda boshlang'ich sinf o'quvchilarining tayyorgarlik ko'lamini kengaytirish ham taqozo etiladi. Chunki bugungi kunda boshlang'ich sinf o'quvchilari keyingi ta'lim bosqichi va turlariga tayyorlanayotganligi bilan ham boshlang'ich ta'lim mazmunining o'zgarganidan dalolat beradi. Shu ma'noda boshlang'ich sinf o'quvchilarini *ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalariga* tayyorlash zaruriyati masalasi tahliliga bu o'rinda e'tiboringizni tortamiz.

O'zbekistonda boshlang'ich ta'limni rivojlantirish uning vositasida boshlang'ich sinf o'quvchilarini bugungi kun talablari asosida tarbiyalash muhim vazifalardan hisoblanadi. Bu masalada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrda "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmonida muhim vazifalar qo'yilgan. Ana shunday vazifalardan biri boshlang'ich sinf o'quvchilarini ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalariga *tayyorlashdan* iborat. Bu o'rinda e'tiboringizni ana shu vazifaning zaruriyati masalasi tahliliga tortamiz.

“Ixtisoslashtirilgan ta'lim” deganda muayyan fanlarning maxsus va chuqurlashtirilgan tarzda o'qitilib, Shu fanlar bo'yicha o'quvchilarning bilim va ko'nikmasini yuksak darajada shakllantirish nazarda tutiladi.² Shu sababli ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari me'yoriy hujjatlarga asosan quyidagi vazifalarni bajaradi:

ba'zi fanlarni chuqurlashtirilgan tarzda o'qitish bilan o'quvchilarning Shu fanlar bo'yicha bilim darajasini kengaytirish (bunda ko'p hollarda aniq, tabiiy va gumanitar fanlarning turkumlashtirib

² Хасанбоев Ж. ва бошқ. Педагогика фанидан изоҳли луғат. – Тошкент.: “Фан ва технология”. 2009.